

“Гетьманської столиці”

№1(46), січень-лютий 2015р.

Газета Національного історико - культурного заповідника “Гетьманська столиця”

Калейдоскоп подій

6 січня у Гетьманській залі палацу К.Розумовського відбувся захід «Між нами, дівчатами», головним акцентом якого стала презентація цікавої книги “Жіноче тіло у традиційній культурі українців” кандидата історичних наук, доцента кафедри

тори заходу вирішили поєднати розваги з доброчинністю і зібрати кошти для матеріальної підтримки батуринських родин чиї батьки захищають нашу незалежність на сході країни.

На святкуванні відбувались тра-

впродовж століття стверджує всіх нас у вірі.

На святковому заході з кожним роком збирається все більше гостей, які отримують неймовірні враження та чудовий настрій.

9 січня, у 212-у річницю смерті К.Г. Розумовського, батуринці всією православною громадою вшанували гетьмана, мецената, будівничого багатьох храмів в Україні, у тому числі і Воскресенської церкви-усипальниці в Батурині, яка є окрасою міста над Сеймом.

У цей день у церкві відбулася па-

(Продовження на ст. 2)

Лунають різдвяні колядки у виконанні вертепників Свято-Покровського дитячого духовного центру, фото 07 січня 2015 р.

етнології та краєзнавства історично-факультету Київського національного університету ім. Тараса Шевченка Ірини Ігнатенко. Презентована книга - на табуйовану донедавна тему жіночої фізіології, стала настільки популярною, що за рік від виходу першого тиражу її довелося видати втретє у видавництві “Інтелектуальна книга”.

Зі слів авторки, її потяг до всього українського та етнографічного почався ще з глибокого дитинства від бабусі з Житомирського Полісся. Матеріали для книги збиралися не один рік. І ось — заслужена позитивна оцінка видання читачем. Із великим зацікавленням вислухала аудиторія короткі розповіді про зміст розділів з інтригуючими назвами, особливо про забутий вже обряд “комори”. Всі зацікавлені придбали книгу і підписали її під час автограф-сесії автора.

7 січня на території Цитаделі Батуринської фортеці, вже четвертий рік поспіль, було проведено науково-просвітницький захід “Різдво у Гетьмана”.

В тяжкі для країни часи організа-

ційні українські різдвяні дійства, зокрема, вертеп. Цього року вихованці Свято-Покровського духовного дитячого центру показали вертепне дійство під керівництвом Петрук Оксани.

Свято продовжилось дзвінкою колядою у виконанні вихованців дитячого центру Воскресенської церкви під керівництвом Мар'яни Юрженко. Мелодійні дитячі голоси наповнили теплом серця всіх присутніх, які поринули у вир давніх біблійних мотивів.

Працівники заповідника - Допа Ігор, Желіхівська Наталія, Шутко Сергій, Юхно Федір та Хармак Марина презентували уривок із вертепу “Божі пастушки” авторства Юрія Шкрумеляка 1936 року. Батуринці та гості міста, які цього дня відвідали Цитадель Батуринської фортеці, потрапили в атмосферу родинного тепла та різдвяної містерії. Малеча розповідала вірші, за що отримала солодкі подарунки.

Захід завершився виконанням духовного гімну України “Боже великий, єдиний, нам Україну храни”, який

Календар визначних дат

- 8 січня 1654 р.** – Переяславська рада.
- січень 1666 р.** – обрання гетьманом Правобережної України П. Дорошенка.
- 25 січня 1648 р.** – обрання гетьманом Б.Хмельницького.
- 30 січня 1667 р.** – Андрусівське перемир'я між Москвою та Річчю Посполитою, за яким Польща повернула Росії Смоленськ і Сіверську землю, визнала входження Лівобережної України до складу Московії.
- 2 лютого 1909 р.** – народився Олександр Кодков, краєзнавець-дослідник Батурина.
- січень 1734 р.** – ліквідація гетьманства після смерті гетьмана Д. Апостола. Утворення царським урядом Малоросійської колегії.
- 22 лютого 1750 р.** – у Глухові відбулась урочиста церемонія обрання гетьманом України К.Розумовського.

Калейдоскоп подій

(Закінчення, початок на ст. 1)

нахида, яку провели настоятель о. Олег (Юрженко) та о. Олександр (Головченко). У своїй проповіді отець Олег згадав добрим словом будівничого храму, людину з великим серцем, Кирила Григоровича Розумовського. До заходу долучилися вчителі та учні Батуринських шкіл та школи с. В'язове Конотопського району.

чам Олександр Волощук презентував 5 видань свого авторства, в яких зібрано надбання його досліджень останніх років, враження від подорожей, які вилились у прекрасні літературні етюди. Гостинні батуринці задали декілька запитань мандрівнику, на які почули вичерпні відповіді.

22 січня, згідно Указу Президента України П.Порошенка, було

ринщини. Після вшанування пам'яті полеглих за незалежність і соборність України військовослужбовців Чернігівщини хвилиною мовчання, виконання Державного гімну України, виступили наукові співробітники заповідника з короткими повідомленнями про важливі, знакові для нашої держави події 96-річної давнини.

Слово для привітання громади було надане в.о.голови Бахмацької райдержадміністрації Анатолію Карпенку і голові Бахмацької районної ради Івану Желіхівському. Вони ж вручили паспорти юним громадянам України - учням Батуринської ЗОШ I-III ст. - Онопі Аліні, Беженко Марині, Базалій Аліні та Козловському Сергію. Окрім паспортів, очільники району вручили учням подарунки на згадку — путівники "Чернігівщина туристична", квіти та патріотичну українську символіку, сказали напутнє слово будівничим майбутнього України. На знак подяки від імені підростаючого покоління батуринців знайний вірш В. Сосюри "Любіть Україну" продекламувала учениця А. Божок.

Генеральний директор заповідника Наталія Реброва підкреслила, що не даремно саме в цей день 2009 року відкривалися найбільш значущі об'єкти закладу - Музей археології Батурина, пам'ятник "Гетьмани. Молитва за Україну". Скориставшись нагодою керівник заповідника вручила Почесні грамоти від Департаменту культури, туризму, національностей і релігій Чернігівської обласної адміністрації за багаторічну сумлінну

Презентація книги "Жіноче тіло в українській традиційній культурі", фото 06 січня 2015 р.

21 січня у палаці Кирила Розумовського відбувся науково-просвітницький захід "Жива пам'ять поколінь", присвячений дню українського політв'язня та темі комуністичних політичних репресій ХХ століття. Захід розпочався із спогадів Ю.Небощицького, онука репресованого радянським режимом батуринця М. Небощицького. Про долю репресованого земляка, Івана Пухкала, розповіла завідувача відділом науково-просвітницької роботи Н. Сердюк. Гості заходу заслухали виступ наукового співробітника К. Дзекун про трагедію родини талановитого батуринського фотографа М. Боканя.

Подія викликала великий інтерес у мешканців Батурина, адже до гетьманської столиці вперше завітав незвичайний гість — відомий чернігівський мандрівник, історик, письменник, журналіст Олександр Волощук, котрий поділився своїм досвідом подорожування автостопом. Мандрівник послідовно відвідав місця відбування покарань політв'язнів на величезних просторах Росії та Казахстану, ретельно досліджував їх. Про свої враження від відвідання цих моторошних місць і розповів гість заходу, супроводжуючи свою надзвичайно цікаву оповідь вражаючими унікальними фото. Географія його вкрай ризикованих північних і східних мандрівок надзвичайно широка: Соловки, Колима, Магадан, "мертва" залізниця Салехард-Надим-Ігарка, побував він також на шахтах Воркути і в закинутих таборах Якутії. Уважним гляда-

відновлено відзначення Дня Соборності України. З цієї нагоди у Батуринському будинку культури проведено науково-просвітницький захід

Вручення паспортів учням Батуринської ЗОШ I-III ст., фото 22 січня 2015 р.

"Одна сім'я". Співорганізаторами відзначення дня Соборності у Батурині стали НІКЗ «Гетьманська столиця», Батуринська міська рада, відділ культури, туризму, національностей і релігій Бахмацької районної держадміністрації. Аудиторія — учні Батуринських загальноосвітніх шкіл, Обмачівської школи, мешканці Бату-

працю завідувачу відділу "Цитадель" М. Тереху і старшому музейному доглядачу Г.Вербеню.

Після яскравого збірного концерту, організованого Бахмацьким РБК, гості і керівництво НІКЗ "Гетьманська столиця" поклали живі квіти до Пам'ятника жертвам Батуринської трагедії 1708 року.

Наталія Реброва

генеральний директор НІКЗ
«Гетьманська столиця»

Василь Петрович Кочубей

Постать Василя Петровича Кочубея, власника батуриної садиби Кочубеїв в кінці XIX - на початку XX ст., на сьогоднішній день мало відома українському загалу. Родина Кочубеїв для українців - це переважно часи гетьмана Івана Мазепи, це Василь Леонтійович та його донос, це красуня Мотря... Хоча родина до самого 1918 року була невід'ємно пов'язана з Україною, відіграючи значну роль у всіх сферах життя держави. Особливими місцями для родини були Полтавщина та Чернігівщина. Землі, які отримав свого часу Василь Леонтійович, стали для Кочубеїв родинними осередками. Основні володіння Василя Петровича в Чернігівській губернії зосереджувались у Глухівському, Новгород-Сіверському, Козелецькому, Конотопському повітах. Лише сьогодні ми відкриваємо його, а відкриваючи переймаємося щирою повагою до розумного, відповідального, прогресивного Василя Петровича Кочубея.

В Чернігівському історичному архіві зберігається масив документів, який розкриває роль Василя Петровича у становленні земства на Чернігівщині впродовж років перебування на посаді Глухівського повітового предводителя дворянства. Мова в даній роботі лише про один епізод його багатогранної діяльності.

Приділяючи увагу всім напрямкам господарювання, Василь Петрович досяг того, що його господарства були одними із найбільш прогресивних і, відповідно, одними із найприбутковіших в регіоні. Вважаючи за свій обов'язок забезпечити дотримання порядку та законності на території, де розташовувалися його землі, він, проаналізувавши ситуацію в країні, де вже час від часу виникали заворушення, полум'я яких не шкодувало ні дворянських палаців, ні селянських полів, прийняв рішення звернути належну увагу на охорону.

Масив документів Чернігівського обласного державного архіву, що був проаналізований науковим співробітником заповідника Огієвською Р.І., дає можливість нам зробити висновок, що станом на 1906 рік Василь Петрович Кочубей за власний рахунок забезпечив охороною кінно-поліцейських загонів ряд своїх маєтків Чернігівської та Полтавської областей (*Охорона в Старій Гуті // Слово Гетьманської столиці. -2014.- №3(42).-С.6*). В 1906 році він клопав про охорону маєтку в Старій Гуті Новгород-Сіверського повіту, і на його прохання було прийнято позитивне рішення. В квітні 1906 року до Старої Гуті було направлено команду кінно-поліцейських охоронців у складі 40 осіб. З документів відомо, що на її утримання Василь Петрович Кочубей виділяв 2639 рублів в рік.

У фонді 127 Чернігівського облас-

Будинок родини Кочубеїв, фото Миколи Боканя, початку XX століття

ного державного архіву міститься ряд документів, які дозволяють зробити висновок, що підвищену увагу питанню охорони Василь Петрович приділяв ще з 1899 року.

Турбуючись про збереження порядку, він у жовтні 1899 року звертається до Чернігівського губернатора з проханням заснувати в с. Дубовичі посаду кінно-поліцейського урядника з січня 1900 року. Аргументуючи необхідність такої посади, він виходить далеко за власні інтереси. Аналізуючи ситуацію, Василь Петрович зауважує, що кількість поліцейських урядників в Глухівському повіті пропорційно населенню недостатня, Тулиголовська і Ярославська волості з населенням до 30 000 душ, займають велику площу і реально не можуть бути під належною увагою поліції. Ведучи мову про додаткову посаду, Василь Петрович не обмежується лише власними землями, урядник на його думку має контролювати не лише Дубовичі, а і населені пункти Землянки і Черториги, хутори в околицях с.Дубовичі, загальна кількість населення яких складає 6000 душ, і населення це неспокойне. Популярною і, відповідно, багатолюдною є дубовицька ярмарка, яка проходить в десяту п'ятницю після Великодня. Окремим аргументом він вважає необхідність забезпечення збереження православної святині - чудотворної ікони Божої Матері, що прикрашає храм в Дубовичах, яка дуже шанована людьми і на уклін до якої завжди збирається велика кількість людей. Зауважимо, від самого початку предводитель повітового дворянства Василь Петрович Кочубей не користується своїми владними повноваженнями для забезпечення охорони за кошти земства, займаючи принципову позицію - утримання урядника за свій рахунок.

Василь Петрович Кочубей, будучи одним із найдієвіших повітових голів, користувався заслуженою повагою в

Чернігівській губернії. На його пропозицію керівництво губернії приймає позитивне рішення. Але для втілення його в життя необхідно було ряд дій. В першу чергу було обраховано вартість утримання урядника. В ДАЧО зберігається лист від 1 лютого 1900 року за № 1557, де Чернігівський губернатор, зауважуючи що Василь Петрович Кочубей бере на себе повне утримання і 5 лютого 1900 року вже вніс кошти в сумі 350 рублів 55 копійок в Глухівське повітове казначейство, просить Міністерство Внутрішніх Справ заснувати посаду урядника.

Департамент поліції МВС має одне додаткове зауваження, перш ніж прийняти рішення, щодо виділення уряднику В.П. Кочубеєм відповідного житла або компенсації витрат на винаймання житла.

6 червня 1900 року Міністерством Внутрішніх справ було прийнято рішення, про що повідомлявся Чернігівський губернатор листом від 6 червня 1900 року № 3334: «Имею честь уведомить Ваше Превосходительство, что согласно ходатайству Василя Кочубея... я разрешаю учредить в м. Дубовичах Глуховского уезда в имени дворянки Кочубей, должность конно - полицейского урядника и с возмещения издержек казне по содержанию названной должности в количестве 350 рублей 55 копеек (200 рублей жалование, 50 рублей на обмундирование, 55 копеек на ремонт вооружения и 100 рублей на фураж для лошадей) в год из средств владелицы имения, а также с отводом уряднику квартиры с отоплением и освещением» (*Державний архів Чернігівської обл., ф127, оп.1, спр. 8043, арк. 18*).

З рапорту Глухівського повітового урядника Чернігівському Губернському Правлінню від 21 березня 1902 року дізнаємося, що урядник Литвиненко приступив до роботи в жовтні 1900 року.

Розумовські і Миклухо-Маклаї

**Альона
Грабовець**
науковий
співробітник
заповідника
„Гетьманська
столиця”

Стародубська земля з давніх-давен була козацьким краєм. Тут будували свої маєтки представники визначних козацьких родів і в цих маєтках з роду в рід передавалися старі перекази, документи, у яких розповідалося про козацьку історію України XVII - XIX століть. Саме на цій землі переплелися долі двох родин: останнього гетьмана України Кирила Розумовського та вченого-мандрівника Миколи Миклухо-Маклая. К. Розумовський мав величезні земельні володіння на території Стародубського полку і збудував тут свої маєтки: в Почепі, Шептаках та Красному Розі. З того часу ці маєтки стали родинним осередком сім'ї Розумовських і переходили з покоління в покоління. Протягом 1836 — 1875 рр. Красний Ріг належав поету Олексію Костянтиновичу Толстому — правнуку останнього гетьмана України. Його матір, Ганна Олексіївна Перовська — онука К. Розумовського, а батько — граф Костянтин Петрович Толстой. Невдовзі після народження Олексія Ганна пе-

Микола Миколайович
Миклухо-Маклай

реїхала з Петербурга до Красного Рогу. З часом про це О. Толстой згадував: «Ще з шести тижнів від роду мене відвезли до Малоросії мати і мій дядько - Олексій Олексійович Перовський - відомий письменник під псевдонімом Антоній Погорільський. Він мене виховав і перші мої роки пройшли в його маєтку». Разом із племінником вони слухали задушевний спів бандуристів і самі співали козацьких пісень, адже дядько намагався всебічно розвивати племінника. Сюди ж Олексій неодноразово приїздив у зрілому віці, а з 1861-

Портрет письменника Олексія Толстого. Худ. Репін І.Ю. 1896 р.

го року постійно проживав у маєтку прадіда. Тут він провів, за його словами, свої кращі роки. У маєтку Олексій проявив себе гарним господарем, про його доброту та гостинність ходили легенди. Він всіляко намагався допомагати селянам: матеріально їх підтримував, побудував школу для дітей, де вони могли навчатися безкоштовно.

Саме О. Толстой став покровителем родини Миклухо-Маклаїв. Предки всевітньо відомого вченого Миколи Миколайовича Маклая мали козацьке коріння і за заслуги перед українським козацтвом отримали у власність землі на території Стародубщини у XVIII ст. У народі подекуди вали, що в Стародубі навіть існував Миклухин провулок, названий в честь їхнього прізвища. Саме тут народилися дід та батько М.М. Миклухо-Маклая — Микола Ілліч (1818-1857 рр.). Незважаючи на те, що родина не мала значних статків, М.І. Миклуха мріяв мати гарну освіту. Закінчивши у 1835 р. Ніжинську гімназію, він вирішує пішки йти до Петербурга, щоб втілити свою мрію - стати інженером. І, як говорять, «йому посміхнулася фортуна». У 1837 р. Микола Ілліч, одягнений в українську вишиванку та картуз випускника Ніжинської гімназії, блукав вулицями міста над Невою. Його помітив земляк О. Толстой, котрий, за вимовою, відразу впізнав у Миклузі «стародубського українця». Дізнавшись про проблеми та мрії земляка, Олексій Костянтинович винайняв йому помешкання та допоміг вступити до Інституту корпусу інженерів шляхів і сполучень. Таким чином О.Толстой посприяв майбутньому провідному інженеру шляхів сполучення.

Вдруге О. Толстой допомагає уже сину Миколи Ілліча - Миколі Миколайовичу (1846 - 1888 рр.). Будучи вільним слухачем у Петербурзькому університеті фізико-математичного факультету (1763 — 1764 рр.) майбутній вчений був активним учасни-

ком суспільно-політичних подій, пов'язаних з відміною кріпосного права. У зв'язку з цими подіями він потрапляє під пильний нагляд царської охоронної служби, і з часом був виключений з університету за те: «... що неодноразово порушував правила під час перебування у стінах університету». Також Миколі Миклузі було заборонено навчатись в будь-яких інших вищих закладах Російської імперії. Тому він вирішує нелегально виїхати на навчання за кордон. У той тяжкий час отримати новий паспорт Миколі Миколайовичу вкотре допомагає О. Толстой. Майбутній мандрівник змінює прізвище Миклуха на Миклухо-Маклай, використавши прізвище свого прадіда Степана, і таким чином у 1864 році від'їждить до Німеччини.

Вчений-мандрівник Миклухо-Маклай, постійно подорожуючи та вивчаючи тропічні острови, мав величезні затрати, що часто ставало перепорою для нових відкриттів. У 1873 р. під час експедиції у Бейтензорзі (голландська назва м. Богор в Індонезії) фінансове становище вченого вкотре було скрутним. Проте, йому допомагає чиновник Міністерства іноземних справ Росії, меценат Василь Львович Нарішкін, який надає

Михайло Миколайович Миклуха (сидить), Володимир Миколайович та його дружина Юлія

фінансову допомогу у розмірі 2 тис. рублів. Про цей факт свідчить лист Миколи Миколайовича секретарю Російського географічного товариства від 9 листопада 1873 р.: «... Деньги (2000 р.с.), о которых Вы мне пишете, я получил очень кстати еще в июне месяце, но я желал бы знать, от кого, собственно, я получил эти деньги? От г-на В.Л. Нарышкина как от частного лица или от Географического общества? В первом случае, хотя я очень благодарен г-ну Нарышкину за помощь, но я должен буду считать себя должником г-на Н., чтобы при возможности возвратить

(Продовження на ст. 5)

Відтворений живопис фасадів церкви

Тетяна Кербут

головний архітектор
заповідника „Гетьманська
столиця”

У травні 2006 року розпочалися реставраційні роботи пам'ятки архітектури національного значення Воскресенської церкви – усипальниці К.Г.Розумовського, яким передувало розроблення проекту реставрації.

У фондовій колекції Національного історико – культурного заповідника «Гетьманська столиця» зберігаються унікальні іконографічні матеріали пам'яток Батурина. Саме вони дають змогу простежити вигляд та стан пам'ятки у різний період. Так фото 1910 року «розповідає» нам про екстер'єрне оформлення Воскресенської церкви-усипальниці К.Г.Розумовського, а саме - фасадний розпис в плоских нішах. Саме ця світлина лягла в основу проектного рішення по оздобленню фасадів пам'ятки.

Фахівцями інституту «УкрНДІпроектреставрація» на чолі з головним архітектором Косьяненко В.І. було розроблено ескізний проект живопису фасадів пам'ятки. В даному проєкті виконано підбір аналогів та розроблені ескізи композицій фасадних ікон.

Згідно розробленого проекту начальником сектору живопису інституту «УкрНДІпроектреставрація» Баяндіним С.М та старшим науковим співробітником науково – дослідного відділу інституту, автором іконографічної системи розпису фасадів Сівко-

Воскресенська церква-усипальниця К. Розумовського, фото 2014 р.

вим О.О. були написані ікони для розміщення їх на фасадах пам'ятки. 16 вересня 2008 року було виконано монтаж 13 ікон у існуючих нішах Воскресенської церкви - усипальниці К.Розумовського:

- Воскресіння Христове;
- Різдво Христове;
- Зішестя Святого Духу;
- Воздвиження Чесного Хреста;
- Успіння Богородиці;
- Преображення Господнє;
- Вознесіння Христове;
- Вїзд до Єрусалиму;

- Хрещення Господнє;
- Стрітення;
- Благовіщення;
- Введення до Храму;
- Різдво Богородиці.

Хочеться зауважити, що художники інституту «УкрНДІпроектреставрація» з багатьох аналогів зуміли знайти єдине стилістичне та композиційне рішення всіх ікон. Таким чином було узгоджено поєднання живописного рішення фасадних ікон з екстер'єром церкви, який відповідає ХІХ століттю.

(Закінчення, початок на ст. 4)

ему прийняту мною сумму; во втором случае я принимаю с благодарностью помощь моим научным предприятням». Ця допомога стала доречною і прискорила подорож мандрівника до Нової Гвінеї.

Наришкіни - одна із знатних та заможних родин Російської імперії. Зокрема, Василь Львович був правнучком дійсного камергера Лева Олександровича Нарішкіна, дружиною якого була Марина Йосипівна Закревська — донька генерального бунчужного Війська Запорозького Йосипа Лук'яновича Закревського та Ганни Григорівни Розумовської, рідної сестри братів Розумовських. Відомо, що Лева Олександрович та Марину Закревську заставала сама імператриця Катерина ІІ. З цього ж роду Нарішкіни була і дружина останнього гетьмана України К. Розумовського, Катерина Іванівна.

Подружжя Катерини та Миколи Миклухи, окрім М.М. Миклухо-Маклая, мало ще четверо дітей: доньку Ольгу та синів Сергія, Володимира, Михайла. Михайло Миколайович теж відомий вчений — геолог, гірський інженер. У юнацькі роки (1880 — 1881 рр.), навчаючись в Санкт-Петербурзі,

він допомагав народовольцям і навіть хотів прийняти участь у вбивстві російського імператора Олександра ІІ. Проте Софія Перовська, з якою він гарно товаришував, відмовила його. За словами Михайла Миклухи, вона об'рнула це тим: «...что у меня слишком мягкий характер». Як відомо, Софія Львівна (1853 — 1881 рр.) була правнучкою міністра народної освіти Олексія Кириловича Розумовського, сина останнього гетьмана України К. Розумовського.

Взаємозв'язки родини Розумовських з Миклухо-Маклаями прослідковуються і по лінії матері Миколи Миколайовича - Катерини Семенівни Беккер. Вона мала походження із змішаної німецько-польської родини лікаря Іоганна Беккера. Після Третього поділу Речі Посполитої у 1795 р., коли Варшаву захопив О.Суворов, останній польський король Станіслав Август Понятовський, згідно указу Катерини ІІ, був перевезений до Гродно. Серед його найближчого оточення був лейб-медик (головний лікар) Іоганн Беккер. Він лікував не тільки Станіслава Августа, а й допомагав генерал-губернатору князю Миколі Васильовичу Репніну.

М.Репнін був давнім знайомим Понятовського, оскільки з 1763 р. виконував дипломатичну місію в Польщі та власне допоміг Станіславу у сходженні на престол.

У М.В. Репніна не було продовжувачів роду, і тому у липні 1801 р. Олександр І наказав: «Чтоб родной его внук, от дочери его рожденный, полковник князь Николай Волконский принял фамилию его, и отныне потомственно именовался князем Репниным». Микола Григорович Репнін-Волконський відомий російський державний діяч був одружений з Варварою Олексіївною Розумовською, улюбленою онукою гетьмана Розумовського.

Тривалий час широкому загалу здавалося, що може бути спільного між цими двома родинами? А спільне козацьке коріння, земля, спрага до науки, розум, любов до рідної Батьківщини? Тож з кожним днем, краплину за краплиною ми, українці, відкриваємо все нове й нове з історії славних синів Гетьманщини. Про це все можна дізнатись, завітавши до заповідника «Гетьманська столиця» та Історико-культурного центру «Вітрила Маклая» в козацькій столиці, в Батурині !!!

Оксана Ломко

науковий співробітник заповідника „Гетьманська столиця”

В експозиції Будинку генерального судді В. Кочубея представлено українське весільне вбрання нареченої Чернігівщини початку ХХ століття. Одяг був зібраний під час етнографічних експедицій науковими співробітниками заповідника в Батурині та його околицях.

Перш ніж розпочати детальний огляд елементів весільного вбрання, згадаймо про цікавий обряд весільного циклу. Після сватання, напередодні весілля, молоді ходили запрошувати гостей. Ходили вони окремо: наречений із боярами, а наречена із дружками. Молода в пишному національному вбранні, прикрашена квітами та стрічками, разом із дружками, які були також в українському вбранні, ходили по селу, запрошуючи родичів, друзів на свято. Варто відмітити, що вбрання було майже однаковим тоді, коли молода запрошувала і тоді, коли відбувалося саме весілля – молода була в національному українському вбранні, лише вінок і рушник, яким була підперезана дівчина, сповіщали, що це наречена. У роки радянської влади національний український одяг на весіллі стає неубов'язковим, і лише за бажанням міг використовуватись.

Та повернімося до українських традицій і розглянемо стрій українського весільного вбрання молоді, який був поширений в околицях Батуринського краю у першій половині ХХ століття, та підтверджується спогадами старожилів та фотокартками. Складався він із сорочки, вишитої косим хрестиком червоними та чорними нитками; корсетки – вона виступала кольоровим акцентом та гармонійно поєднувалась з усіма іншими складовими частинами одягу; червоної спідниці, з-під якої виглядав вишитий поділ весільної сорочки. Поверх спідниці вдягали оздоблений плетеним мереживом фартух. Вzutтям були чоботи шевської роботи. Молоду підперезували тканим весільним рушником. Голову прикрашали квітами – своєрідним весільним вінком, від якого спадали кольорові стрічки. Спідниця, фартух, корсетка та вінок збереглися в Чечель Ганни Ісаківни, 1946 р. н., що проживає у с. Паристівка, Борзнянського району Чернігівської області, за 28 км від Батурина.

Сорочка з білого полотна. Рукава вишиті червоними і чорними нитками й оздоблені квітково-рослинним орнаментом: троянди. Поділ розшитий чорними нитками рослинного орнаменту. Звичайна довжина сорочок повинна сягати по «кісточки», а сорочки до спідниці шились трохи коротшими.

«Просили мати...»

Весільний одяг нареченої Батурищини, початку ХХ ст.

Корсетка темносірого кольору з тканини з набитим малюнком у вигляді квітів. Оздоблена оксамитовою стрічкою чорного кольору. Спинка має гладкий верх, а внизу оздоблена чотирма «квусами», тобто клинами, що вужчими кінцями шиті угору. Ця корсетка, як і традиційно чернігівська корсетка, має праворуч косу кишеньку, оформлену апликацією. В цій корсетці Дмитренко Ксенія Сергіївна (1900–1998) виходила заміж за Чечеля Романа Максимовича (1887–1945) приблизно в 1930-х роках у с. Паристівка. Для Батурина прізвище Чечель має особливе значення. Саме полковник Дмитро Васильович Чечель був одним із найвідданих гетьману І. Мазепі представників сердюцької старшини. Тому І. Мазепа й призначив його наказним гетьманом на час своєї відсутності у Батурині, саме в той переломний час, коли гетьман вирушив на зустріч з шведським королем Карлом XII, щоб об'єднати свої зусилля проти московського царя. І. Мазепа вів у незрадливості, надійності свого висуванця. Д. Чечель виправдав довіру керманача і забезпечив надійну оборону Батурина протягом 24-31 жовтня 1708 року. На сьогодні ми можемо лише припустити про родинні зв'язки Чечелів.

Спідниця червоного кольору, декорована двома поперечними смугами з тканини чорного кольору, пришитими на висоті колін. Спідницю носили із запаскою (фартухом). Фартух червоного кольору, декорований по краях та по центру двома поперечними смужками із мережива білого кольору. В представленій спідниці та фартуху 10 лютого 1963

року заміж виходила Полянська Ганна Ісаківна (1946) за Чечеля Івана Романовича (1937–1998).

Молода одягала «добре» намисто та зав'язувала бант із стрічки з освяченим хрестиком. Хрест є багатозначним символом. Це знак єдності: мати, батько, дитя. Бант також один із оберегових символів. Чим більше було намиста на нареченій, тим можливою вважалася її родина. Намисто скляне з дев'яти низок. Намистинки різного кольору та форми: червоні, зелені, жовті, білі. Скляне намисто поширилось в Україні з середини ХІХ ст. Напівчобітки жіночі з чорного хому на шнуриці та високому підборі. До весільного вбрання батуринського регіону входив і кролевецький рушник, яким підперезували наречену. Його називали «рушник, у якому молоділи», він був символом незайманості дівчини. На рушникові знаходились оберегові візерунки, які захищали молоду від злих сил.

Прикрашали голову молодої вінком із паперових квітів, просочених парафіном. Вінок із штучних квітів мав підставку з картону, оповитого стрічкою, на якому прикріплювали квіти. Кожна квітка мала своє значення: ромашка та волошка – це символ здоров'я, троянди – символ кохання, барвінок – вічність, мак – символ туги. До вінка ззаду прикріплювали різнокольорові стрічки, вони спадали по спині нижче пояса. Ув'язування стрічок у вінок також мало свої закономірності. Спочатку посередині в'язали світло-коричневу стрічку – символ землі-годувальниці, пообіч неї жовті стрічки – символ сонця, світло-зелені – символ краси і молодості, блакитні чи сині – символ неба, води; жовтогарячі – символ мудрості, малинові – символ достатку. Малинові стрічки в'язали з петлями завдовжки 20-25 см. Ці петлі звисали з вінка на груди молодої символізуючи безкінечність життя, а також виконували функцію оберегу від хвороб та різних напастей. Червоні стрічки ув'язували лише тоді, коли у вінку були квіти маку, вони також символізували смуток. Білих стрічок не ув'язували, оскільки вони символізували пам'ять про померлих.

У представленому вінку заміж виходила Чечель Світлана з Ломка Миколу 17 листопада 1990 року в с. Паристівка. На замовлення його виготовила майстриня з с. Нові Млини Нестеренко Ганна Герасимівна. За свою роботу вона взяла 7 рублів. У кожному етнографічному регіоні вінок мав свої особливості, як і весь стрій українського весільного вбрання.

Отже, вищеописаний одяг чотири покоління належав роду Чечелів. Тож запрошуємо всіх відвідати Будинку Генерального судді В. Кочубея, щоб відчутти дух українського традиційного весілля, оглянувши весільний одяг молодої нашого регіону.

Коралі - це просто прикраса

Оксана Новік

зберігач фондів

заповідника „Гетьманська столиця”

Коралове намисто - коралі - це одна з найулюбленіших прикрас українців від XVII століття до сьогодні, традиційний елемент національного вбрання. Ошатне, дороге та вишукане, воно і зараз є окрасою жіночого вбрання.

Мода на коралі припадає на часи Гетьманщини, на XVII - XVIII століття. На тлі економічного піднесення у багатьох містах України з'являються грецькі колоністи, які насичують ринок барвистими прикрасами, завозячи їх з Венеції. Коралові намистинки були різні за якістю, обробкою та розміром. Вони могли мати форму тоненьких циліндрів - «колюче намисто» або «січене», овалів та барилець, але традиційно популярними були червоні за кольором. Намистинки, нанизані на нитку, мали однакову форму, але були різні за розміром і нанизувались від менших по краях низки до більших по центру. Кожна низка мала назву «разок». У намисті налічувалось до 25 - ти таких разків.

Високо цінувались разки з великими намистинами по центру. Кінці разків коралового намиста зв'язувалися до купи. До них кріпилися сплетені з різнокольорової вовни або шовку саморобні шнури, які закінчувалися великими китицями (Правобережжя) або прив'язувалися 1 - 3 кольорові стрічки (Лівобережжя). Вони зав'язувалися на шії і звисали по спині. Не зважаючи на те, що коралове намисто коштувало досить дорого (6 разків коралів прирівнювались за ціною до пари волів), але навіть найбільша з жінок мала хоча б один разок коралів до святкового вбрання.

Характерною особливістю коралового намиста було те, що до нього прикріплювали хрести або дукачі. З другої половини XVII століття до дукачів почали кріпити спеціальні брошки (банти) у вигляді орнаментальних пластинок. Дукачі з бантами носили як підвіску. Перші українські банти до дукачів з'явилися в XVII столітті саме на території Лівобережної України в козацькому середовищі під впливом отримання козаками нагород, які вони носили на шії, на стрічці. Також прикрасою коралового намиста були вставлені між бусинами срібні або золоті монети з вушком (риффи, пугвиці).

У фондівій колекції заповідника НІКЗ «Гетьманська столиця» зберігається чотири одиниці жіночих прикрас з коралового намиста - коралів. Формування колекції розпочалося зі створення експозиції Будинку - музею Генерального судді В. Кочубея, яке завершилось наприкінці 2006 року. За концепцією експозиція в одній з чотирьох кімнат будинку мала розкрити деякі сторінки історії

Коралове намисто в експозиції Будинку-музею В. Кочубея, фото 2015 р.

кохання Мотрі Кочубей та гетьмана Івана Мазепи. Одним з акцентів в оформленні експозиції постали жіночі прикраси, які б посилюли уявлення про образ молодої жінки - коханої славетного гетьмана. До них безперечно належало коралове намисто, «колюче» або «січене» кінця XIX - початку XX ст., яке у 2007 році подарувала заповіднику науковий співробітник Дробязко Наталія. Ці коралі вона придбала у жительки м. Батурин Кривошеї Тетяни, яка отримала їх в спадок від своєї матері. За сімейною легендою, це намисто перешло в спадок по жіночій лінії чотири покоління. Коралі «січені» з 4-х разків мають вигляд нанизаних на бавовняну нитку намистин-циліндрів різного розміру яскравого морквяного кольору. Нижній разок прикрашений вставленими в нього блакитними та чорними скляними намистинами - більшими по центру та меншими до краю. Низки кріпляться одна з одною за допомогою тасьми шириною в 1 см, яка імітує орнаментальну вишивку червоного з чорним кольорів.

Коралове намисто початку XVIII ст., яке також має подібну форму намистин, було придбане на кошти НІКЗ «Гетьманська столиця» у 2007 році у співробітника заповідника Олефіренка Дмитра. Воно належало жительці с. Матівка Пастушенко Марії, яка отримала його у спадок від матері. Коралі, «колюче намисто», мають вигляд нанизаних на шовкову нитку трьох низок намистин у формі дрібненьких циліндрів, між якими вставлені природного походження камінці бузкового кольору. Застібка сучасна, що свідчить про те, що намисто було перенизане уже в наш час.

Також у фондівій колекції заповідника зберігається коралове намисто XIX - початку XX ст., яке було подароване заповіднику колекціонером зі Львова Тарасом Лозинським у

2011 році. Коралі з 9-ти разків різних розмірів (найменший - 24 см, найбільший - 36 см) з намистин світлого коралового кольору у формі невеличких овалів, які розміщені від більших по центру до менших по краях. До низок кріпляться сплетені з полотняної нитки шнурочки, які мають зав'язуватися на шії.

У грудні 2012 року у Будинку генерального судді В. Кочубея розпочалась реекспозиція, яка завершилась у березні 2013 року. До того часу колекція коралів НІКЗ «Гетьманська столиця» поповнилась новими екземплярами, які і прикрасили сучасну експозицію кінця XIX - початку XX століття. Придбане в 2011 році за кошти заповідника у киянки Людмили Ключан, намисто коралового кольору з відтинками з 5-ти разків різних розмірів (найменший - 29 см, найбільший - 46 см), які нанизані на жилку. По центру кожної низки розміщені великі круглі намистини, до краю - менші.

Як свідчить у своєму нарисі «Українські жіночі прикраси XIX - початку XX століть» Ганна Врочинська коралі, всередині яких були великі намистини, цінувались найбільше. На намистинах помітні невеличкі чорні цяточки. Походження їх невідоме, але можна припустити, що такі сліди могли залишити срібні монети, які були вставлені між намистинами.

Як бачимо, у фондівій колекції НІКЗ «Гетьманська столиця» зберігаються та експонуються гідні екземпляри жіночих святкових прикрас XVIII - XIX століть.

Колектив заповідника робить все можливе для поповнення та збереження культурної та національної спадщини українського народу, щоб наступні покоління мали змогу долучитися до глибин історії та традицій свого народу. Адаже вивчення історії українського національного костюма має невичерпний потенціал для дослідження.

Казки Батуринського краю

Марина Герасько

науковий співробітник
заповідника „Гетьманська
столиця”

На шпальтах нашої газети започатковуємо рубрику «Казки батуринського краю».

Казки, які від сивої давнини існують у всіх народів світу, відтворюють життя людства в різні періоди його історії аж до наших днів. Від оповідача, з покоління в покоління, люди переказували тільки те, що вважали найсуттєвішим, найголовнішим для себе. В казці втілено світогляд народу, його сподівання та мрії. За всіма образами казки – дивовижними, страхітливими, кумедними – ховаються неосяжні глибини народного життя.

Увазі читача пропонується казка «Хитрий чоловік», яка була записана в Батурині І. Рудченком і опублікована в першому випуску збірки «Народные южнорусские сказки» за 1869 р. Текст казки подається автором зі збереженням усіх фонетичних та стилістичних особливостей, з метою передати весь колорит місцевої говірки, не порушуючи «правил» тутешнього діалекту.

«Один чоловік найшов гроши, дай хитрує, як би поступить із жінкою, щоб вона кому не сказала, бо він знав, що жінки дуже не терп'ячи, – зараз розбрешуть, як тільки що почувуть. От він поїшов на двір, да з надвору и уносить ейце у хату. «Жінко каже чоловік, увийшовши у хату, – отце як бачиш, я ейце зніс». Жінка його, аж об себе ляпає – дивуецця, що чоловік ейце изніс. Послі того поїшов чоловік на базар, накупив там бубликів, розвішав їх у ночі перед викнами на лісі – на колках, дай каже жінці у ранці: «Жінко! Ти не чула, що сю нич було?» – Ні, не чула! Каже жінка; а щож там? – «Бублишна туча летіла, я тебе будив, да ти не чула. Ось ходим лишень на двір да подивимось, чи не зачепилась котора в'язка». Пошли. Дивляцця. Жінка дивуецця, що на лісі зачепились бублики, – думає, що се йїї сницця. «Збирай, жінко, щоб хто не побачив, да не сказав пану сотнику; бо йому як скаже хто про сі

Ілюстрація до казки

«Хитрий чоловік».

Худ. Дар'я Тесля. 2015 р.

бублики, дак він звелить їх до себе принести.

Послі сего чоловік якось и каже жінці: «ось, жінко ище буде куряча туча летіть, дак ти заховайся у погреб, – я тебе там накрию, а сам сховаюсь, куда сам знаю. От, узяв зачинив жінку у погреб, да там и накрив йїї лубком: на лубок посипав гречки, напускав туда курей; вони й давай клювать собі тую гречку; жінка ж сидить там, дай не поворухнецца вже. Пойїли кури гречку, а чоловік и питає жінку: «чи ти, жінко, тут?» – Тут, да излякалася дуже. Що, пролетіла куряча туча? – «Пролетіла» – Що ж, багато курей наловив? – «Еге! Насилу свої вдержав!»

Не довго послі сего, чоловік ходив кудись, да, прийшовши до дому, и каже жінці: – отце, жінко, був я на базарі и щось там бачив, да боюсь тобі казати, щоб ти не сказала кому. – Ні, не бойсь, не скажу. – «Бачив я, жінко як пана сотника водили по базару, начеплявши йому на шию потрохів за те, що у кражи поймали». – Отце! Чи можна то було сподівацца сего од його! Дивно!

Наробивши таких штук, чоловік на що хотів на те й тратив гроши тий, що изнайшов, А жінка бачить, що чоловік

йїї набрав десь, багато грошей, дай питає його: – де се ти грошей набрав, Ивано? – «Мовчи, жінко, да не кажи никому: се я изнайшов йїх». – Колиж се ти йїх изнайшов? Чомуж ти міні й досі не сказав? – «Да за клопотами не вспів». – Да колиж ти таки изнайшов, скажи міні теє время. – «А тоді, як ейце изніс, да тобі уніс; да тоді як бублишна туча летіла; да тоді, як летіла куряча туча, да ще й тоді, як пана сотника водили по базару».

Жінка й мовчала, да не довго. Чоловік якось побив йїї, – от вона й побігла до сотника жаловацця. – Пана сотнику! Я тобі щось хочю сказати. – «Кажі, кажі, молодичко!» одказує сотник. – Оттак, пане сотнику, мий чоловік изнайшов гроши, просив мене, щоб я никому не казала, да тепер ище бить мене начав, – дак я отце пришла тобі сказати. – «А! Дак ось як, – каже сотник. Ну, погуляй же тут, подожди; ось я за йїм зараз пошлю кого небудь».

Скоро прийшов и чоловік. Сотник и питає його: «чому се ти не кажеш міні, що гроши изнайшов? Га?» – Ні, каже чоловік, грошей я нияких не находив. А ось я прийшов сказати, що моя жінка щось не при собі, мов. – «Еге! Дак ось як закричала жінка: ти изнаходиш гроши, а жінка твоя дуріє!» – Да колиж я гроши изнайшов? – «А тоді, як ейце изніс, – забув?» – Ну, дивисяж сам, пане сотнику, що се вона каже? – Чи можна таки чоловіку ейце знести? Я тобі казав, що вона щось не тес. – «Е, сякий-такий! А як куряча туча да бублишна летіла; ище й се може скажеш, що неправда?» – Вона, як сам, пане, бачиш, не при собі. – «Не при собі? А те забув, що ти ище и тоді гроши изнайшов, як пана сотника водили по базару, навишавши на шию потрохи йому? Ага! Попавсь!» – Ну, пане, воля твоя – вона зовсім издуріла. – А сотник, почувши, що каже на його жінка, вилів йїї добре вибить, щоб не давала язика воли. – «Бач, жінко, що то значить не держать дурного свого язика на привязі, – сказав чоловік, я вернулись до дому.» (Записана в м. Батурин, Конотопського уезда, Черниговської губ., перепечатана из Черниговских губ. Ведомостей 1860 г., № 15-й.)

Редакційна колегія

Кіяшко Любов Григорівна -
редакторСердюк Наталія Федорівна -
відповідальний секретар

Бондаренко В'ячеслав Олександрович - верстка

Сасенко Наталія Анатоліївна

Новік Оксана Андріївна

Розповсюджується безкоштовно

Засновник і видавець - Батуринський державний
історико-культурний заповідник "Гетьманська столиця"Свідоцтво про реєстрацію
№ ЧГ 352-08, від 28.07.2006р.Адреса редакції: 16512, м. Батурин, Чернігівська обл.,
вул. Гетьманська, 74, факс 04635 48-4-37; тел. 04635 48-0-08
e-mail: baturin-capital@ukr.net www.baturin-capital.gov.uaОбсяг - 1 друкований аркуш
Тираж - 1000 шт. Замовлення №
Конотопська міська друкарняГазета віддрукована в Конотопській міській друкарні,
41600, м.Конотоп, вул. Красногiрська,9

*Відповідальність за подані матеріали несуть автори статей

*Редакція газети "Слово"Гетьманської столиці" запрошує до співробітництва науковців, краєзнавців, любителів історії